

El canvi lingüístic

Teories i eines computacionals per estudiar-lo

Àngels Massip-Bonet
Maria-Pilar Perea (eds.)

UBe

El canvi lingüístic

El canvi lingüístic

Teories i eines computacionals per estudiar-lo

Àngels Massip-Bonet
Maria-Pilar Perea (eds.)

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Índex

Introducció <i>Àngels Massip-Bonet, Maria-Pilar Perea</i>	9
Toc toc —qui és?—. El canvi (reflexions pragmadiscursives) <i>Vicent Salvador</i>	13
Variació lingüística i canvi: aproximació des de la perspectiva dels sistemes complexos adaptatius <i>Àngels Massip-Bonet</i>	27
Mètodes de processament per a l'anàlisi lingüística de la variació <i>Irene Castellón Masalles</i>	45
Cap a una quantificació de l'evolució semàntica del lèxic mitjançant tècniques basades en corpus diacrònics i word2vec <i>Gemma Bel-Enguix</i>	65
Modelitzacions matemàtiques, aprenentatge automàtic i ciència ciutadana per a l'estudi del canvi (socio)lingüístic <i>Ernest Querol Puig, Emília López-Iñesta</i>	83
Canvi lingüístic i anivellament dialectal <i>Maria-Pilar Perea</i>	103

Introducció

El 28è Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona va tractar del canvi lingüístic des d'una perspectiva que pretenia integrar aspectes teòrics i aplicacions concretes.

Reunim aquí un conjunt de capítols —que en la seva primera versió van constituir les conferències del 28è CLUB de la UB— en els quals a través de la variació que es presenta en textos o en enquestes o en altres reculls de dades i dels canvis que en aquests reculls s'observen al llarg del temps, revisen els aspectes teòrics del canvi lingüístic i també expliquen la diversitat de mètodes que ens permeten de donar-ne compte en una llengua determinada i en diferents àmbits de la llengua.

En aquest llibre també s'integra una visió del canvi lingüístic des de la teoria de la complexitat (complèxia), especialment en les intervencions de Vicent Salvador, Àngels Massip, Gemma Bel-Enguix i Emília López-Iñesta i Ernest Querol (UOC) (amb Francisco Grimaldo i Manel Perucho).

Vicent Salvador en la seva contribució «Toc toc —qui és?—. El canvi (reflexions pragmadiscursives)» exposa unes reflexions estimulants sobre el canvi lingüístic, com ara la consideració de l'escriptura com una innovació revolucionària tant des del punt de vista cognitiu —dur a terme l'activitat lingüística que és eminentment oral, amb la mirada— com des del cultural. Revisa les concepcions del canvi i els enfocaments d'estudi en les diferents teories lingüístiques. Relaciona el canvi amb la variació. I considera que el lingüista que vol acostar-se a l'examen del canvi ha d'adoptar una perspectiva àmplia que excedeix el «sistema» de la llengua i que, en bona mesura, integra factors contextuals imprescindibles. En aquest sentit, remarca el marc de la complexitat com a idoni per a l'estudi dels sistemes complexos que es basen en l'adaptació *ecològica* a situacions canviants, de manera que els contextos no solament són fonamentals per entendre el sistema sinó que *esdevenen part del sistema*.

Àngels Massip en «Variació lingüística i canvi: aproximació des de la perspectiva dels sistemes complexos adaptatius» proporciona una introducció teòrica general al tema del canvi lingüístic des de la perspectiva dels sistemes dinàmics i aplica els conceptes desenvolupats pel paradigma del grup ECCO (Evolució, Complexitat i Cognició) com un marc conceptual basat en una ontologia de l'acció.

Irene Castellón, en la seva contribució «Mètodes de processament per a l'anàlisi lingüística de la variació» fa una revisió dels diferents mètodes i eines de la lingüística computacional que s'han desenvolupat en els darrers anys i que poden ser útils per a l'anàlisi lingüística de la variació. Fa èmfasi en l'existència de sistemes d'anàlisi lingüística que ens permeten etiquetar textos de forma automàtica molt ràpidament, amb la qual cosa es pot disposar de moltes dades anotades. També parla d'una altra línia d'investigació, la dels sistemes inductius, que són capaços de construir models de llenguatge només a partir de les dades. En realitat, per al desenvolupament d'aquests sistemes calen corpus; en alguns casos, els corpus poden ser col·leccions de textos sense anotar, el que anomenem text pla, o bé textos anotats on la informació s'ha fet explícita. Es tracta de sistemes que poden guardar informació de forma distribuïda i poden crear la seva pròpia autoorganització de la informació. Aquests sistemes permeten resoldre problemes per a tasques de classificació, de reconeixement de patrons i de reconeixement de comportaments.

Gemma Bel-Enguix en el seu capítol «Cap a una quantificació de l'evolució semàntica del lèxic mitjançant tècniques basades en corpus diacrònics i word2vec» proposa un estudi sincrònic basat en corpus de diferents períodes per fer-ne després una interpretació diacrònica. I això, seguint els corrents actuals d'estudi del llenguatge natural, que es basen en la compilació de grans corpus de text i l'anàlisi mitjançant mètodes estadístics, i que tenen com a idea central que això pot servir per interpretar des d'un altre punt de vista el tema de l'evolució del llenguatge. S'hi explica l'aplicació inicial d'algunes tècniques (anàlisi de freqüències, *word embeddings*, vectors entrenats amb xarxes neurals —com word2vec i altres sistemes de vectors— a un corpus diacrònic català. D'aquesta manera, es vol comprovar la idoneïtat de la metodologia en recursos i llengües diferents de l'anglès. Concretament, en la secció 2 es fa un breu repàs del marc general d'estudi del canvi semàntic dins del processament del llenguatge natural. La secció 3 se centra en l'explicació general de la metodologia emprada en la preparació dels corpus i la generació dels vectors. En la secció 4 s'expliquen els experiments basats en freqüències, mentre que la secció 5 desenvolupa el tema dels experiments basats en vectors. Finalment, en la secció 6 es presenten les conclusions i direccions futures de treball.

També han intervingut en el col·loqui Ernest Querol i Emília López-Iñesta, en representació del grup del qual formen part també Francisco Grimaldo i Manel Perucho, amb «La predicció del canvi lingüístic mitjançant la classificació supervisada», on fan una anàlisi de les modelitzacions proposades en la sociologia primer i en la lingüística (sociolingüística i sociologia del llenguatge) després. Ponderen l'avantatge de fer servir la ciència de la complexitat

perquè es pot connectar la recerca lingüística, la sociolingüística variacionista o la sociologia del llenguatge amb molts altres camps que estudien els sistemes complexos, i adoptar-hi els principis i els mètodes que han estat satisfactoris en altres disciplines. Hi presenten algunes recerques elaborades pel Grup de Recerca Alcàntera: el Pont amb la Sociolingüística (GRA), que s'inscriuen en l'anàlisi dels processos de substitució i de reversió lingüística.

I Maria-Pilar Perea tanca aquest volum amb el seu treball «Canvi lingüístic i anivellament dialectal». L'objectiu del seu capítol, que se centra en l'estudi de la morfologia verbal del català occidental (o nord-occidental), del valencià i del balear, pretén, d'una banda, donar compte dels processos de canvi que han afectat els diferents morfs (i de vegades les arrels) que componen els verbs que paradigmàticament s'han considerat models regulars; i, de l'altra, descriure la naturalesa del canvi i, en la mesura que es pugui, determinar-ne la motivació.

Aquest llibre, doncs, aporta noves maneres de prendre en consideració el canvi lingüístic i integra diferents mètodes i eines per observar-lo i estudiar-lo, així com aplicacions concretes a la llengua catalana, per la qual cosa confiem que constitueixi un instrument per orientar els futurs estudis sobre el canvi lingüístic en l'ampli ventall de llengües que s'estudien a la nostra Facultat.

ÀNGELS MASSIP-BONET
MARIA-PILAR PEREA
Universitat de Barcelona

Barcelona, setembre del 2022

Toc toc —qui és?—. El canvi (reflexions pragmadiscursives)

Vicent Salvador

Universitat Jaume I de Castelló

La primavera ha venido,
nadie sabe cómo ha sido.

ANTONIO MACHADO

Sento les fulles caure
d'octubre, lentament,
roges, i l'heura verda
tornar-se groga al mur
del meu opac silenci.

JOAN VINYOLI

1. PREÀMBUL

En primer lloc he de confessar que el meu paper en aquestencontre sobre el canvi lingüístic és, en la intenció dels organitzadors, el de projectar-hi una mirada de foraster, d'algú que veu les coses des d'un altre àmbit aliè al de la lingüística històrica i les seues metodologies. Per això, com a cautela i aduertència, he volgut posar a aquesta intervenció un títol informal, d'anar per casa, tot i que matisat per un subtítol de to més acadèmic a tall de coartada. A més, les citacions poètiques que encapçalen el text són indicis d'un cert propòsit de reflexió d'ampli abast sobre els canvis de tota mena en l'esdevenir de la naturalesa i de la vida humana.

Certament, la recerca que he fet sobre aquesta àrea és ben minsas, i pràcticament es redueix a la diacronia de les oracions concessives, temàtica que és el meu principal lligam amb la sintaxi (Pérez i Salvador, 2014). Tanmateix, el meu itinerari com a investigador en el camp de l'estilística de base pragmàtica és més prolix, més reincident, com es palesa en una altra intervenció feta en aquest mateix fòrum del CLUB fa un grapat d'anys (Salvador, 2013), i s'estén fins a treballs més recents (Salvador, 2020; Payrató i Salvador, 2021).

Dic açò perquè he reivindicat sovint que la variació estilística és un dels mecanismes del canvi en les llengües. A fi de comptes, un dels axiomes d'una

lingüística funcionalista —enfront d'altres perspectives com ara la del generativista— és el seu compromís amb un model basat en l'ús: l'estudi del que els parlants fan amb la llengua, i no pas del que coneixen. No cal dir que aquesta anàlisi dels usos lingüístics no es redueix als mètodes de la lingüística de corpus, però és innegable que aquesta pot ser una eina de treball productiva. En tot cas, amb aquesta mirada que podem qualificar d'externa sembla que la variació funcional escorcolla més els usos socials que el funcionament psicològic individual de la ment, i en aquest sentit es lliga íntimament amb el fenomen del canvi lingüístic. Podria adduir ara certs plantejaments de Paul Hopper quan postula que la lingüística *stricto sensu* podria considerar-se com una mena de microretòrica, és a dir, un estudi de les microestructures del que seria la retòrica en un sentit ampli; tot això, en la perspectiva de les gramàtiques emergents (Hopper, 2007 i 2012). És des d'aquest punt de vista que he gosat acostar-me a la temàtica d'aquesta iniciativa del Club.

2. LA HUMANITAT EN LA SEUA HISTÒRIA

La dialèctica entre permanència i canvi és una de les claus més pregonades de l'existència humana. I aquesta dialèctica és viscuda sovint com un enigma, un misteri que la literatura ha registrat manta volta amb l'ajut de la paraula poètica. Certament, la consciència, com a valor diferencial de l'ésser humà, situa aquest ésser humà en una cruïlla de les coses que perduren, aparentment immutables, i, de l'altre costat, la seva pròpia trajectòria, irreversible, entre el naixement i la mort: entre un no-res i un altre, vaja. Els cicles de la naturalesa, com ara les estacions de l'any indefinidament repetides, contrasten amb la vectorialitat orientada i irreplicable de la vida humana. Això no és una vivència merament personal, sinó que es trasllada a les diferents visions culturals. En efecte, hi ha una frontera cognitiva entre la concepció panteista del món com a etern retorn i la concepció judeocristiana —i marxista— de la història com a itinerari de progrés cap a una meta d'arribada. De fet, sense aquesta segona perspectiva no existiria la història com a disciplina i tot seria mentalitat mítica. Hi ha el canvi, en tot cas, i sovint ens sorprèn, sia perquè modifica la configuració del tauler de joc de manera sobtada —catastròfica, en el sentit matemàtic que va introduir René Thom—, sia perquè s'ha apropat imperceptiblement, de puntetes, com un lladre expert en la intromissió del qual no som conscients fins que descobrim que algú ens ha furtat els mobles i el rellotge de carilló que havíem heretat de l'àvia.

La recerca de les ciències del món físic sol operar sota el pressupòsit que les lleis de la física són inalterables, es consideren congelades en el temps i idènti-

ques en l'espai, o que almenys l'eventual canvi no seria observable a escala humana, ni en una trajectòria individual ni tan sols en un llarg període històric. Tanmateix, cap geòleg o cap naturalista, ni, per descomptat, cap historiador, podria fer aquesta suspensió dels processos temporals, aquesta reducció eidètica que posa entre parèntesis els canvis. Tant els processos d'erosió constant com els terratrèmols planetaris, l'evolució de les espècies i les transformacions històriques, són essencials en aquestes disciplines. La potència intel·lectual de Darwin va situar alguns d'aquests fenòmens en un marc sistemàtic i va marcar l'agenda intel·lectual dels estudiosos. També dels lingüistes, no cal dir-ho. El canvi és, a partir d'aquestes coordenades, un fenomen teoritzable, en el qual no cal suposar cap mena de teleologia, sinó l'aplicació automàtica d'unes lleis, com ara les de la selecció natural, en interacció adaptativa amb el medi.

Així, tal com cada moviment en el tauler d'escacs pot reconfigurar la partida, bé de manera poc rellevant, bé de manera decisiva, els canvis en la història de la humanitat o en l'evolució d'una llengua han de contemplar-se de manera adaptativa, com a cerca d'estratègies en una cadena dinàmica de *problem-solving*. L'estructuralisme ens va ensenyar la productivitat epistemològica d'aquesta concepció dels desequilibris i reequilibris del sistema a través de talls diacrònics. El funcionalisme i l'estudi del discurs han ampliat la dimensió del context en què aquests processos tenen lloc, com veurem suara.

En un text recent, Sebastià Serrano (2016) va ponderar la importància històrica de l'aparició de l'escriptura des del punt de vista de l'antropologia i de la neurologia:

Aquells escribes que van introduir l'escriptura van fer una innovació que a hores d'ara em semblaria, tant des del punt de vista científic com fins i tot des d'altres punts de vista, un tipus d'innovació extraordinàriament agosarada. El que pretenien és que poguéssim realitzar activitat lingüística amb els ulls, que poguéssim realitzar activitat lingüística amb la mirada. Vet aquí que hauríem de dir que l'evolució del llenguatge en cap moment ens hauria fet pensar —després de reflexionar molt sobre aquesta evolució— que era impossible, o gairebé, implicar el sistema visual en la seva producció i en la seva recepció.

En efecte, la gran aportació dels primers escribes a la comunitat humana universal —el gran canvi innovador— va ser la connexió del funcionament cerebral de tipus auditiu, via pròpia del llenguatge natural, amb la via del canal visual, regit per principis neurològics radicalment diferents. La introducció de l'escriptura, en aquest sentit, va determinar una autèntica revolució cognitiva i cultural de la qual encara som deutors.

3. LA POLISÈMIA DEL MOT «CANVI»

Una senzilla observació de certs usos de la paraula «canvi» en català ens pot guiar en la reflexió sobre els seus significats, emparentats però diversos. Compararem ara tres locucions que contenen el mot: «en canvi», «a canvi de» i «canvi a» (o «canvi de»).

- 1) D'aquesta manera, doncs, el connector «en canvi» estableix una relació de contrast entre dos enunciats, de manera equivalent a un connector adversatiu precedit generalment d'una pausa: «X, en canvi Y» («a tu t'agrada el teatre, en canvi jo preferesc el cinema»; «aquest partit és una mica xenòfob; en canvi l'altre no ho és»). En aquest tipus de construccions seria commutable per un «però» o, més freqüentment, per «mentre que». Per això el seu ús implica convencionalment contrast i, si els dos membres connectats no són susceptibles d'establir contrast pragmasemàntic, l'oració és molt difícil d'interpretar o bé palesa ironia per part de l'enunciador (com ara aquesta *boutade*: «certament duc malament el pas dels anys; en canvi tu... també»). Fora d'aquest tipus de construccions, el mot «canvi» no manifesta directament un contrast, però sí que aquest pot ser un dels seus components implícits, com veiem en els apartats següents.
- 2) Un segon ús del mot en unes altres locucions connectives és el d'expressar la idea d'intercanvi entre dos elements diferents però equivalents quant al seu valor dins un marc pragmàtic determinat: «li va donar un feix de bitllets a canvi del seu silenci». El seu contingut semàntic pot ser caracteritzat com un *do ut des*, en contextos com ara l'intercanvi de favors, de parelles o l'estival entre dos joves de països diferents a fi d'aprendre idiomes estrangers, per exemple. Es juga ací entre la diferència (una mena de contrast) i la d'equivalència pragmàtica. L'expressió «barat a» seria un substitut adequat en molts contextos.
- 3) El tercer valor del mot en expressions com ara «canvi a» o «canvi de», que és el més ens interessa ací, conté també una idea de diferència i de substitució d'un element per un altre, però a més ens trobem amb un procés cronològic unidireccional que connecta dos estats de coses successius en el temps i que, prototípicament, és irreversible. Equival al significat de convertir-se, tornar(-se), transformar(-se), mudar, esdevenir, evolucionar... Les construccions d'aquesta mena poden contenir referències explícites als estats cronològics i a la meta de la transformació («ha canviat a millor», «s'ha canviat al barri de Salamanca») o bé poden focalitzar l'àmbit nocional en el qual es produeix el canvi («ha canviat d'idees», «vol canviar de parella»).

O pot també expressar-se d'una manera més sintètica encara, amb un sinagma nominal en què l'adjectiu indica l'àmbit on es produeix la transformació: «canvi climàtic». En el context de la biologia es parla a vegades de «mutació» de gens com a alteració sobtada i permanent que fins i tot pot passar a la descendència d'un ésser viu.

En síntesi: si el primer ús que hem examinat (1) es limita a focalitzar la diferència (contrast) entre dos elements comparables i el segon (2), l'equivalència entre elements diferents, el tercer (3) implica transformació, és a dir, evolució en el temps. Quan parlem de «canvi climàtic» o de «canvi lingüístic» es tracta d'aquest darrer significat (mentre que en el primer d'aquests exemples, les connotacions són negatives, disfòriques, en el segon són neutres o en alguna ocasió positives, tal com s'esdevé majoritàriament en el «canvi polític» que molts partits volen proposar en els seus programes electorals). Tot això amb el benentès que qualsevol canvi d'un element implica una modificació en la corresponent configuració de conjunt i, per tant, un trànsit entre dos estats de coses successius que són diferents entre si.

4. ELS TIPUS, LES CAUSES I ELS MECANISMES DEL CANVI LINGÜÍSTIC

Els manuals de lingüística històrica precisen bé la tipologia d'aquest canvi, és a dir, quins components o plans de la llengua es veuen afectats en cada cas per aquestes transformacions: el component fònic, el morfològic, el sintàctic, el lexicosemàntic... Els manuals també presenten les causes que provoquen aquestes evolucions: causes endògenes, com ara l'analogia, la reanàlisi (o neoanàlisi), la metaforització, la metonímia o l'eufemisme; i exògenes, com són els préstecs, les interferències interlingüístiques, els neologismes, que designen noves realitats, o bé els factors sociolingüístics, que privilegien unes variants sobre altres per motius de prestigi. (Les metàfores i els eufemismes tenen generalment una mena de data de caducitat, perquè es desgasten com a portadors de significats indirectes i les expressions corresponents es convencionalitzen i es fan més transparents en un procés de lexicalització.)

D'altra banda, els mecanismes del procés de canvi acostumen a operar unidireccionalment en el sentit d'incrementar la subjectivitat, i també anant d'allò més tangible a allò més abstracte: els continguts espacials, així, poden evolucionar cap a un valor temporal (com, per exemple, en el cas de l'espanyol «luego») i, d'aquest valor temporal, cap a un sentit més abstracte, com ara el causa/con-

seqüència ('llavors' o 'aleshores', per exemple, en aplicació del principi filosòfic que predica *post hoc ergo propter hoc*). Les accions humanes donen pas a processos asèptics, com quan la percepció de culpa esdevé simplement causa. Es considera, així mateix, el fet que el canvi sol ser molt lent, sovint imperceptible, en el transcurs d'unes poques generacions, o, a vegades, abrupte en el nivell de la semàntica lèxica, quan el temps històric s'accelera (per exemple, en el camp de les tecnologies modernes o en la revolució dels costums). Els casos de reanàlisi, per exemple, són difícilment percebuts pels estudiosos de la lingüística històrica quant a la cronologia del procés.

Tot això és ben conegut i no manquen en els estudis de les darreres dècades les reflexions sobre certs factors pragmadiscursius, com veurem més endavant. Durant aquests anys s'ha insistit en la interfície pragmàtica/gramàtica, en el procés de convencionalització com a estructures gramaticals de les estratègies més reeixides en la pragmàtica del discurs, i en conceptes com ara la (inter)subjectivització (Traugott 2010 i 2014), el coneixement compartit pels interlocutors o la «inferència invitada» (Traugott i Dasher, 2002; Antolí Martínez, 2019).

Sembla obvi que el procés de canvi va lligat a la variació: la diatròpica, la diastràtica o la funcional, per mitjà de mecanismes complexos que poden combinar aquestes diferents modalitats de la variació sincrònica d'una llengua. El canvi diacrònic parteix de l'heterogeneïtat dels usos que s'observen en un estat sincrònic i progressa d'una manera gradual que sovint resulta poc perceptible al llarg d'un contínuum temporal (Bermúdez-Otero i Trousdale, 2012). Les pautes de prestigi hi operen sociològicament. Com se sap, William Labov va explorar alguns d'aquests mecanismes i va mostrar com actuen aquestes pautes en l'anglès americà.

5. UN ESTUDI DE CAS: LA VARIACIÓ DEL PERFET CATALÀ

Un cas del català que ha estat estudiat per diversos lingüistes —Colón (1978 i 1987), Salvador (1995a), Pérez Saldanya (1996), Pérez Saldanya i Hualde (2003)— és el de la variable *perfet simple/perfet perifràstic* en català, que ens permet observar un canvi lingüístic en marxa durant molt de temps fins avui mateix. Germà Colón va establir amb claredat el marc d'estudi i la manera com el canvi, sobre la base d'una variació geogràfica, s'inicia en un determinat gènere medieval i en certs cotextos: passatges on la narració empra el present històric per donar color al relat i recorre al verb «anar», que comença a dessemantitzar-se. Es produeix, tal com ha estudiat Pérez Saldanya, una combina-

ció de gramaticalització i reanàlisi. Més tard, aquesta construcció del VADO + infinitiu va alliberant-se d'aquestes restriccions co(n)textuals i del marc genèric o tradició discursiva —a narració èpica— i es generalitza, molt més del que ho fa en altres llengües romàniques on no va arribar a qualla com a estructura gramaticalitzada. Paral·lelament, allò que les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols* consideraven vulgar i propi dels parlants de les muntanyes (la variant «vaig parlar» enfront de l'alternativa culta «parlí») s'imposa per un canvi de les pautes de prestigi, mentre que el perfet simple només sobreviu —i ho fa reculant davant l'altra alternativa, sobretot en la forma de primera persona del singular— en dialectes geogràfics com ara el valencià central i, això sí, en molts textos escrits de caràcter culte, on, a més, els escriptors poden aprofitar l'estratègia sinonímica corresponent a aquesta alternança possible a fi d'evitar repeticions enutjoses.

Per altra banda, el valor narratiu de la forma del perfet simple fa que el seu ús siga percebut com a menys anòmal en la forma de tercera persona, mentre que la de la primera («vinguí», «fiu», sovint amb formes irregulars) és sentida per la majoria de parlants del domini lingüístic català com a anòmala i es converteix en una marca estereotípica que pot tenir un valor negatiu per la seua raresa (de fet, pot suscitar fàcilment la caricatura humorística), però també constitueix, alhora, una senya d'identitat comarcal assumida pels parlants en certs casos: concretament, en el valencià central, on té encara una forta vitalitat, si més no en la parla col·loquial.

D'alguna manera, doncs, la variable pot activar els tres tipus assenyalats per Labov: *indicador* (procedència dialectal), *marcador* (del canvi de registre o de gènere) i *estereotip* (variant conscient i notòria amb una funció de reforçament de la identitat grupal). Es pot observar el funcionament d'aquesta variable en l'estilística dels textos literaris, en concret en el d'alguns escriptors valencians. En efecte, d'una banda, el manteniment de les formes simples en el parlar col·loquial d'aquestes àrees coincideix plenament amb la tradició literària clàssica i és, així mateix, l'opció preferida en la producció valenciana de l'època moderna, sovint amb caires popularistes, des de Pere Jacint Morlà (segle XVII) a la *Rondalla de rondalles* (segle XVIII) o als col·loquiers. Ara bé, quan a la segona meitat del segle XIX hi ha una clara preferència per la forma perifràstica en la major part del domini lingüístic, el sainetisme d'Eduard Escalante continua emprant de manera predominant la forma simple (tot i que ho fa més matisadament en la primera persona, on sovint alterna amb la perifràstica), en contrast amb el cas coetani de Pitarra (Salvador, 2001: 63-64).

En qualsevol cas, fins i tot en el «català que ara es parla», tal com el va voler incorporar Pitarra a la seua escriptura teatral, no deixen de trobar-se exemples

d'aquest ús de les formes simples. Però podem analitzar amb profit com operen, en aquest camp, els autors valencians contemporanis, concretament pel que fa al cas de Vicent Andrés Estellés. El poeta de Burjassot va aconseguir, en la seua llengua poètica, un equilibri encomiable entre el català estàndard i un regust estilístic de localisme valencià. En aquest sentit, Estellés empra usualment la morfologia valenciana compatible amb la normativa, per exemple en les formes verbals («jo plore», «que ella vinga»), en els possessius («meua», «teua») i en alguns particularismes lèxics. A més, potencia la fraseologia i la paremiologia, que prenen sovint un cert color local («tocar mare», «qui no suma se n'ix», «caldera vella, bony o forat»), tot i que, com defensa Maria Conca (2009), la major part de les unitats fraseològiques que empra no s'allunyen gaire del català general i, en tot cas, formen part de l'arxiu fraseològic de la llengua. Ara bé, en el cas de la variable que estem analitzant, el poeta fa predominar la variant perifràstica, sobretot pel que fa a la forma de la primera persona. El resultat és un equilibri admirable en un estil apropiat a la parla popular en molts aspectes però alhora ennoblit per la fidelitat al català estàndard i per altres recursos, com ara les intertextualitats amb la poesia clàssica, molt particularment la d'Ausiàs March.

En canvi, un narrador valencià com és Josep Lozano, en la seua novel·la *Ribera* —un homenatge a la seua comarca, amb una habilitíssima utilització de nombrosos fraseologismes, sovint extrets de la parla local—, assaja l'ús molt freqüent del perfet simple, fins i tot en la forma de la primera persona. Òbviament, es tracta així d'exhibir orgullosament un tret dialectal com a emblema d'identitat dialectal.

Tot plegat, el que observem en aquests escorcolls literaris és que la variable que he comentat juga, en la literatura valenciana contemporània, amb tres pautes de prestigi tan diferents com legítimes: a) la tendència uniformitzadora de l'estàndard a favor de la forma perifràstica; b) la invocació, en alguns casos, del prestigi de la llengua clàssica (a favor de la forma simple); i c) el valor identitari, per a una collectivitat comarcal, de la variant avui considerada dialectal (perfet simple). La variació lingüística es palesa així no sols com l'origen del canvi lingüístic, sinó com una persistència actual que no deixa d'oferir possibilitats expressives a l'estilística literària.

Una reflexió final sobre aquest tema ens duria a considerar la diferència entre el procés de canvi lingüístic en general i el canvi en una esfera socio-semiòtica molt diferent com és el funcionament de les comunitats científiques. En aquests darrers àmbits, l'evolució tendeix a arribar a nous consensos per mitjà del que s'anomenen «revolucions científiques», en termes de Kuhn. Per a aquest autor, els paradigmes científics són més resistent a les anomalies obser-